

УДК 374.091.33-027.22
Н84

*НОСОВА ТЕТЯНА, аспірант кафедри позашкільної освіти, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Україна
ORCID ID 0009-0009-8349-2680
nosoffatatyana@gmail.com*

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

TETIANA NOSOVA, graduate student in specialty Educational and Pedagogical Sciences, Mykhailo Dragomanov State University, Ukraine

THEORY AND PRACTICE OF USING PLAY TECHNOLOGIES IN NON-FORMAL EDUCATION INSTITUTIONS

У статті висвітлене одне з ключових завдань закладів позашкільної освіти, тобто виховання соціально компетентної особистості, зрілої у прийнятті важливих рішень у непростих життєвих ситуаціях. Описано основні форми і методи організації навчальної діяльності з гуртківцями, а також різні види ігор - рухливі, рольові, дидактичні та інші.

Ключові слова: особистість, виховання, розвиток, заклад позашкільної освіти, гурток, проект.

Summary. The article deals with one of the key tasks of non-formal education institutions, namely the development of a socially competent individual who is capable of making important decisions in challenging life situations. The author describes the main forms and methods of organizing educational activities with club members, as well as various types of games - outdoor, role-playing, didactic games, and others.

Key words: individual, education, development, non-formal education institution, club, project.

Мета: висвітлити питання практичного застосування ігрових технологій у закладах позашкільної освіти; показати роль різних видів ігор як одного із засобів розвитку і виховання учнів.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблема викорис-

тання сучасних ігрових технологій у практиці діяльності закладів позашкільної освіти зажди була актуальною, оскільки виступала одним із засобів формування соціально компетентної особистості. Ідеться саме про особистість учня, котрий буде здатним самостійно діяти у прийнятті рішень у непростих життєвих обставинах. Звичайних традиційних форм навчання недостатньо, тому так важливо використовувати активні методи навчання, серед яких ефективною вважаємо ігрову діяльність. Засобами гри вдається активізувати увагу дітей, сформувані навички праці, розкрити внутрішній потенціал кожного учня.

Як показують спостереження і дослідження, засобами ігор розвиваються увага, спостережливість, кмітливість дітей, відкриваються нові можливості ефективної взаємодії педагога і учнів, досягається вищий рівень спілкування.

На сучасному етапі розвитку освітньої галузі визріла необхідність приведення змісту позашкільної освіти до сучасних вимог, визначення окремих організаційних форм і методів, що посприяють вирішенню завдань не лише навчання і виховання учнів, а також їхньому розвитку і соціалізації у вільний час.

Отже, модернізація в позашкільній освіті спрямована на пошук і створення нових освітньо-виховних моделей навчання і виховання молоді, набуття знань, інтелектуальних умінь і навичок. Вирішення

проблеми ще більше актуалізується у практичних і теоретичних підходах до організації ігрової діяльності в ЗПО, визначенні засад розвитку освіти і виховання учнів у вільний від навчання у школі час. У нашому дослідженні розглядатимемо заклади позашкільля.

Аналіз досліджень і публікацій. Окреслене нами питання теорії і практики застосування ігрових технологій у ЗПО вивчалось багатьма науковцями, котрі напрацювали різні підходи до його вирішення. Насамперед, окремі дослідники подають методологічні засади виховання особистості, і з-поміж них можемо виділити прізвища Г. Ващенко, С. Русової, В. Сухомлинського. Оскільки основною ідеєю позашкільної освіти виступає виховання особистості, тому цій проблемі відведено праці І. Беха, Г. Костюка, О. Савченко та інших.

Загалом позашкільна освіта, організація вільного часу дітей мають місце у наукових напрацюваннях учених зарубіжжя, а саме М. Коваль, А. Скачкова, А. Фоміна та інші.

Ще один напрям дослідження освітнього процесу закладу позашкільної освіти знаходимо у вислідах В. Вербицького, Г. Пустовіта, Т. Сущенко та інших.

Про виховний потенціал позашкільної освіти писали С. Білоус, Л. Ляшко, Т. Сущенко та інші.

Перелічені нами напрямки наукових досліджень викликані потре-

бою привести у відповідність до сучасних вимог суспільства розвиток особистості учня, удосконаливши зміст освітнього процесу в позашкільній практиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною метою національного виховання є набуття сучасним молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, формування рис громадянина Української держави, розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури (*Державна національна програма...*, 1994). Виходячи з цього, перед сучасною позашкільною освітою постає завдання виховати людину демократичного світогляду з високою гуманістичною культурою, високо духовною; особистість, котра готова реалізуватися в майбутньому як справжній фахівець у певній галузі професійної діяльності.

У контексті розгляду окресленої нами проблеми слід охарактеризувати такі поняття, як "особистість", "виховання", "розвиток", на що і спрямована діяльність позашкільної освіти.

Так, у психолого-педагогічних дослідженнях існують різні підходи до тлумачення терміна "особистість" (І. Бех, Г. Костюк та ін.). Зокрема, учені розглядають особистість як конкретну людину з власною гідністю та недоліками, із своїми сильними та слабкими сторонами.

Цікавим є підхід до визначення даного поняття американським психологом Г. Олпорт: "Особистість це динамічна організація всередині індивіда, котра складається з психофізіологічних систем, що зумовлюють його унікальну здатність у пристосуванні до навколишнього середовища" (*Allport G., 1937*).

Отже, на основі наведених трактувань можемо потвердити, що психологічна наука подає особистість "... як цілісність психічних якостей, процесів, відносин які відрізняють даного суб'єкта від інших. Потенції суб'єктів різні вони є як вродженими, так і набутими, а тому є індиві-

дуальними" (Бойко, Вербицький..., 2020).

Виходячи з проблеми дослідження, звернемось до наукових тлумачень дефініції "виховання". Як пояснює Г. Костюк виховання за своєю суттю – це керівництво індивідуальним становленням людської особистості, а виховувати – це проєктувати поступове становлення якостей майбутньої особистості і керувати здійсненням накреслених проєктів (*Костюк, 1989*).

Сутнісним у контексті нашого дослідження вважаємо погляди В. Сухомлинського, котрий зазначав, що виховання всебічно розвиненої особистості не є серією спеціально придуманих заходів, а "... глибоким вдосконаленням всього виховного процесу". Ціннісними є погляди відомого педагога і на завдання школи як соціального інституту і кожного вчителя зокрема. Завдання школи він убачав не стільки в тому, щоб навчити дитину читати, писати, рахувати тощо, скільки у розкритті неповторності, самобутності кожного вихованця, його творчої індивідуальності і на цій основі забезпечення розвитку його як особистості (*Сухомлинський, 1997*).

Поняття "розвиток" вважаємо також немаловажним у процесі використання ігрових технологій у позашкільній роботі, оскільки воно означає становлення людини як соціальної істоти і безпосередньо пов'язане з вихованням. Виховання і розвиток дитини починаються з народження і відіграють важливу роль на всіх етапах життя. Дані поняття нерозривно пов'язані і не можуть існувати одне без одного, оскільки розвиток особистості залежить від її виховання, а виховання від розвитку.

Таким чином, у теперішніх умовах перед закладами позашкільної освіти постає завдання навчати і виховувати учнів засобами ігрових технологій у контексті гуманістичних освітніх парадигм. Зміни, що відбуваються в суспільстві, освітній галузі, вимагають нових освітньо-виховних моделей, перегляду методів навчання і виховання молодого покоління, що актуалізується в позашкільній освіті. Наголосимо, що

нерозривність трьох понять – "особистість", "розвиток" і "виховання", які закладені в основу позашкільної освіти як системи, що водночас слугує елементом системи безперервної освіти.

Насамперед, у теорії і практиці застосування ігрових технологій у позашкільній освіті слід виходити з мети і завдань, змісту освіти, форм, методів і засобів її здійснення. Тому використання ігрових технологій має спрямовуватись на принципи виховання учнів. Як наголошує дослідник І. Підласий, до принципів виховання висуваються такі вимоги: "... обов'язковість, комплексність, рівнозначність", подаючи їх як суспільну спрямованість виховання; зв'язок виховання життям, працею; опору на позитивне; гуманізацію виховання; особистий підхід; єдність виховних впливів (*Підласий, 1999*). Лише за умови побудови роботи з гуртківцями можна досягти завдання забезпечення учню права на вільний вибір власної ціннісної позиції, що полягає в утвердженні людини як найвищої цінності, навколо якої ґрунтуються всі інші суспільні пріоритети (*Бех, 1998*).

Процес реформування освіти в Україні виступає певною спробою застосування нових форм роботи, які ми практикуємо в межах уже напрацьованої моделі. Стосовно інтерактивних технологій навчання як інновацій у процесі ігрової діяльності потрібно, щоб педагог не сприймав її як цілісну систему, поєднану з компонентами і взаємозв'язками, а в позашкільному закладі вибудував систему спільної продуктивної і творчої діяльності педагога та учня. При цьому надто важливим вважаємо навчання у ході гурткової роботи як процесу становлення особистості, її усвідомленої активності, самоорганізації.

Мета впровадження в роботу позашкільного закладу освіти інноваційних методів – це підвищення ефективності і якості гурткових занять, виходячи з конкретних напрямів роботи гуртка. Однак у виборі ігрових технологій незалежно від напрямку гуртка слід, на наше переконання дотримуватись єдиних підходів:

залучення і задіяність усіх учнів;
навчання у групах (командах);
доброзичливе ставлення до опонента;

висловлення власної думки;
створення ситуації успіху;
опанування якомога більшою порцією навчального матеріалу;
вироблення навичок толерантно-го спілкування, знаходження рішення проблеми.

У практичній підготовці до занять основними базовими розділами мають слугувати такі критерії, як повторення вивченого матеріалу, пояснення нового матеріалу, закріплення і відпрацювання вмінь, домашнє завдання, підбиття підсумків роботи. І кожен з поданих етапів може бути проведений у різних формах, однак, із застосуванням різноманітних педагогічних прийомів. Наприклад, повторення вивченого матеріалу доцільно провести у формі взаємоопитування, кросворду, вікторини. При цьому доцільним вважаємо практикування загадок, ребусів тощо для максимального зацікавлення гуртківців.

Педагог на етапі закріплення нового матеріалу має зважити на активних учнів, подбавши про те, щоб у подачі нової теми вони не втомлювались. Тут на допомогу придуть педагогічні прийоми, зокрема такі, як: бліц-конкурси, турніри, вправи, які мають бути привабливими. Так, прийом "Шукаємо помилку", або "Найвищий бал" можна побудувати у такий спосіб, коли учні самостійно оцінюють свою роботу. Це допомагає педагогу виявити творчі й особисті амбіції дитини. З досвіду вивчення гурткової роботи в ЗПО доцільним вважаємо такий прийом, як навмисне заплутування у вправі через допущення помилки, коли учень повинен визначитись, чи все правильно у пропонуваній вправі. У підбитті підсумків заняття керівник оцінює роботу вихованців або покладає це на них, що також може відбуватись у ігрових формах.

Отже, пропонувані нами педагогічні прийоми і форми роботи не вичерпують усього багажу досвіду вчителя. За ним залишається завдання здійснювати пошуки нового, ви-

користовуючи як сучасні моделі навчання і виховання, так і кращі напрацювання минулого, етнопедагогічну спадщину, наукові висліди українських і закордонних учених. Для цього він має володіти креативним, аналітичним, творчим мисленням, уміти працювати у команді, бути інформаційно грамотним для використання ІКТ, брати участь у проєктній діяльності. Така необхідність продиктована освітньою політикою, направленою на вирішення глобалізаційних проблем, про що йдеться в Проєкті Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки.

Позашкільна освіта здійснюється за різними напрямками: художньо-естетичний, науково-технічний, еколого-натуралістичний, туристсько-красознавчий, дослідницько-експериментальний, фізкультурно-спортивний, військово-патріотичний, бібліотечно-бібліографічний, соціально-реабілітаційний, оздоровчий. І все ж, незалежно від напрямку гуртка основним завданням є зацікавити учня предметом, поглибити і розширити його знання, виробити навички спостережень, проведення експерименту, естетичне сприймання творів технічної і художньої творчості, мистецтва. Їхньою метою слугує позашкільна робота, тобто освітньо-виховна діяльність позашкільних закладів для дітей та юнацтва (Бех, 1998). В основному така діяльність проходить через гуртки.

Подамо трактування даного терміна. Як вважає дослідник О. Мелентьєв у роботі "Теорія і методика позашкільної освіти", "Гуртки – добровільне об'єднання учнів, що виявляють підвищений інтерес до визначеної галузі знань і прагнуть займатися практичною діяльністю. ... Заняття в гуртках характеризуються наявністю програми, регулярністю, тривалістю термінів і визначенням профілем роботи" (Мелентьєв, 2013).

Отож ігрові технології в позашкільній освіті повинні закріпити, збагатити, поглибити знання учнів набуті в процесі навчання, застосування їх на практиці. Тому діяльність закладів позашкільної освіти розширює кругозір учнів, формує їхній на-

уковий світогляд, виробляє вміння і навички самоосвіти, формує інтерес до різних галузей освіти, техніки, мистецтва, спорту. Важливим є у побудові моделі позашкільної освіти розвиток індивідуальних творчих здібностей і нахилів, організація дозвілля дітей, охоплення їх якомога більшим виховним впливом.

Таким чином принципи позашкільної освіти спрямовані на пробудження ініціативності, творчості учнів, реалізацію їх потреб у діяльності, що викликає в них неабиякий разом інтерес.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Використання ігрових технологій у позашкільній освіті слугує засобом підвищення якості знань учнів - учасників гуртка. Для найбільшого зацікавлення ігровою діяльністю педагог повинен використовувати творчі підходи у роботі з дітьми, сприяючи залученню інтересів і прагнення кожного до набуття знань шляхом їх засвоєння.

На основі дослідження і вивчення джерельної бази ми переконалися, що введення у процес навчання ігрових технологій допомагає активізації пізнавального інтересу учнів, підвищенню мотивації до навчальної діяльності. Завдяки гуртковій роботі розвиваються комунікативні уміння і навички. У процесі занять у ЗПО педагог виявляє в учнів здібності, винахідливість, що допомагає розвивати їх, підвищувати мотивацію до навчання.

Ми дійшли висновку, що продумане застосування ігрових технологій формує навички самостійної роботи, відповідно сприяючи розвитку творчої особистості. Сама ж ігрова технологія об'єднує її учасників ігровим змістом. Тому педагогу слід подбати про методику її організації, враховуючи вікові категорії дітей.

Роль ігрової діяльності у позашкільній освіті полягає в досягненні мети, що відбувається через вирішення певних освітніх завдань:

учні не лише навчаються самі, а й навчають один одного;

учні оцінюють можливості своїх викладачів в умовах, наближених до реальності;

учні у груповій діяльності, будучи в певній ролі, вчать вирішувати як свої, так і колективні проблеми, відстоювати інтереси, підтримувати учасників команди.

Крім використання в ігровій діяльності дидактичних, рольових методів, мозкового штурму, набуває поширення і метод проєктів, що є самостійним дослідженням здобувача освіти впродовж відведеного періоду; кейс-метод, що передбачає створення під керівництвом наставника проблемних ситуацій активну участь у їх вирішенні. Усе це має велике значення як для фізичного, так й інтелектуального розвитку учнів. Тому завдання педагога не тільки виявляти обдарованих учнів, а й залучити до роботи з ними науковців, психологів, батьків, представників інших професій.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні позашкільної діяльності як складової неформальної освіти в сучасному суспільстві, зосібна організації STEM-освіти як одного з актуальних напрямів упровадження в роботу закладів позашкільної освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Державна національна програма "Освіта". (Україна XXI). (1994). Київ: Райдуха. 61с.
- Про позашкільну освіту. (2000). URL ОСВІТА.ua
- Allport G. (1937). Personality: a Psychological interpretation. New York: Holl, Renehart and Winston. 257 p.
- Модернізація організації освітнього процесу в закладах позашкільної освіти. (2020). Кропивницький: Імекс-ЛТД. 233 с.
- Костюк, Г. С. (1989). Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ: Радянська школа. 639 с.
- Сухомлинський, В. (1977). Вибрані твори. У 5 т. Т. 5. Київ: Радянська школа. 608 с.
- Підласий, І. П. (1998). Педагогіка. Кн. 2. Київ
- Ментьєв, О. Б. (2013). Теорія і методика позашкільної освіти. Умань: АЛМІ.
- Бех, І. Д. (1998). Особистісно зорієнтоване виховання. Київ: ІЗМН. 204 с.

REFERENCES

- Derzhavna natsionalna prohrama "Osvita" (Ukraina XXI). (1994). Kyiv: Raiduha. 61 s.
- Pro pozashkilnu osvitu. (2000). URL OSVITA.ua
- Allport, G. (1937). Personality: A Psychological Interpretation. New York: Holl, Renehart and Winston. 257 p.
- Modernizatsiia orhanizatsiia osvithnoho protsesu v zakladakh pozashkilnoi osvity. (2020). Kropyvnytskyi: Imeks-LTD. 233 s.
- Kostiuk, H. S. (1989). Navchalno-vykhovnyi protses i psykhichnyi rozvytok osobystosti. Kyiv: Radianska shkola. 639s.
- Sukhomlynskyi, V. (1977). Vybrani tvory. U 5 t. T. 5. Kyiv: Radianska shkola. 608 s.
- Pidlasyi, I. P. (1998). Pedagogika. Kn. 2. Kyiv.
- Mentiev, O. B. (2013). Teoriia i metodyka pozashkilnoi osvity. Uman: ALMI.
- Bekh, I. D. (1998). Osobystisno zoriientovane vykhovannia. Kyiv: IZMN. 204 s.
- Стаття надійшла 22.10.2023 р.*